

*Raluca Nicoleta SPIRIDON**

**TRANSFORMAREA SOCIETĂȚII SCRITORILOR ROMÂNI ÎN
UNIUNEA SCRITORILOR
(23 AUGUST 1944 - 25 Iunie 1948)**

TRANSFORMATION OF THE ROMANIAN WRITERS' SOCIETY INTO THE
WRITERS' UNION
(23 AUGUST 1944 - 25 JUNE 1948)

Abstract: The present study aims to capture the transformation of the Romanian Writers' Society from a politically uninvolved mutual aid institution into an institution for controlling the literary space. In order to reconstruct a more complete picture, the reorganization of the Romanian Writers' Society and the elimination of several writers considered undesirable, the new copyright regime with the effect of modifying the institutional relations between writers and the new pro-communist authorities, censorship and the annihilation of the diversity of cultural directions reborn immediately after August 23, 1944, are analysed.

Keywords: Romanian Writers' Society, Romanian Communist Party, literature, stalinization

*

Politicile culturale de transformare a scriitorilor în „elitele care educă masele” au fost precedate în perioada 1944-1948 de epurări și restructurări profunde ale Societății Scriitorilor Români, instituțiilor de învățământ superior și Academiei Române. În paralel, imediat după 23 august 1944, societatea românească a luat cunoștință cu cenzura de tip sovietic, scop în care au fost reînscrise treptat toate organismele de cenzură anterioare. Excepție a făcut Fundația Regală pentru Cultură și Artă care, reînființată la 16 iunie 1945, rămâne singurul spațiu de autonomie culturală până la transformarea sa în 31 iulie 1948 în Editura pentru Literatură și Artă. În studiul de față ne propunem să reliefăm modul în care, printr-o politică intervenționistă, Societatea Scriitorilor Români se transformă dintr-o asociație profesională într-una controlată politic de Partidul Comunist.

* Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, spiridonraluca@yahoo.com.

1. Epurarea scriitorilor

Pe fondul unei campanii susținute de toate forțele politice de epurare a colaboratorilor guvernului generalului Ion Antonescu, la Societatea Scriitorilor Români au avut loc transformări consistente în direcția dorită de Partidul Comunist.

Prin aranjamente de culise în cadrul adunării generale din 24 septembrie 1944 a fost schimbată conducerea Societății Scriitorilor Români¹. A fost ales un nou președinte, în persoana lui Victor Eftimiu, și un nou Comitet de Conducere din care făceau parte: N.D. Cocea, vicepreședinte, Mihail Celarianu – secretar general, Perpessicius, Lucia Demetrius, Radu Boureanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mihai Beniuc, Eugen Jebeleanu, Cicerone Teodorescu – membri, Cezar Petrescu și Al. Cazaban – cenzori². Dacă Victor Eftimiu era un național-țărănist, raliat imediat obiectivelor noii forțe politice comuniste, în Comitetul de conducere, cu excepția Hortensiei Papadat-Bengescu, intraseră scriitori cu vizibile afinități procomuniste.

În ceea ce privește epurările și începuturile implicării S.S.R. în evenimentele politice, acestea s-au desfășurat sub presiunea unei puternice campanii propagandistice care nu de puține ori i-a denunțat pe unii scriitori, în mod alternativ sau simultan de filogermanism și/sau antisovietism, una dintre categoriile cele mai vizate fiind cea a autorilor reportajelor de pe frontul de est. Nu sunt ocoliți de atacurile presei comuniste și de stânga nici D.I. Suchianu sau Petru Comarnescu, cunoscuți pentru orientarea lor filoamericană. Astfel, o primă listă a celor excluși de Comitetul de conducere al noii Societăți, îi cuprindea pe: I. Al. Brătescu-Voinești, Nichifor Crainic, Sextil Pușcariu, Radu Gyr, Ion Sân-Giorgiu, N.I. Herescu, I. Dem Teodorescu, Alexandru Hodoș, Alexandru Bădăuță, Romulus Seișanu³ iar la scurt timp se renunța și la membrii de onoare ai asociației, în fond la cei care o sprijiniseră financiar⁴.

În următoarea ședință a Comitetului de Conducere s-a decis înlăturarea altor nume care susținuseră prin activitatea lor regimul Antonescu: Ion Petrovici, Alexandru Marcu, Ion Marin Sadoveanu, Romulus Dianu, Virgil Carianopol, Ladmis Andreescu, Alexandru Acsinteanu, Pan M. Vizirescu, Dimitrie Murărașu, Ion Foti, Vasile Militaru, Nicolae Batzaria, Gh. D. Mugur, I. Alexandru Bran

¹ Lucia Dragomir, „Schimbarea ordinii lumii – misiunea politică a scriitorilor în „democrațiile populare,” în (coord.) Ruxandra Ivan, „Transformarea Socialistă” *Politici ale Regimului comunist între ideologie și administrație* (Iași: Editura Polirom, 2009), 198.

² Teodor Vârgolici, *Istoria Societății Scriitorilor Români* (București: Editura 100+1 Gramar, 2002), 151.

³ „Scânteia”, An I, nr. 50 (9 noiembrie 1944).

⁴ Era vorba de Alexandru Vaida, Nicolae Malaxa, Ion Gigurtu, Ion Petrovici („Scânteia”, nr. 54 din 13 noiembrie 1944).

Lemeny, Menny Toneghin, Constantin Răuleț și s-a hotărât suspendarea a 46 de membri cărora li s-a dat răgazul „să-și justifice acțiunea lor trecută și să-și precizeze atitudinea față de noua îndrumare a țării”⁵. Acestea au fost cele două valuri de epurări iar din punctul nostru de vedere, mai mult decât atât nu se putea, deoarece numărul membrilor Societății nu era mare, iar penalizările nu puteau fi decât pentru activitatea lor politică, mai puțin pentru cea literară. Între aceste două momente de excludere are loc și o primă serie de primiri de scriitori în societate. Așa se face că la încheierea primului mandat de președinte al S.S.R. pentru Victor Eftimiu (27 mai 1945) intraseră în Societatea Scriitorilor Români: Maria Banuș, Ury Benador, Geo Bogza, George Călinescu, Ion Călugăru, Emil Dorian, Alexandru Kirițescu, Barbu Lăzărescu, Gh. Magheru, Alexandru Mironescu, Dinu Nicodin, Miron Radu Paraschivescu, Dan Petrașicu, Ion Pas, Alexandru Rosetti, George Silviu, H. Sanielevici, Tudor Teodorescu-Braniște, Radu Tudoran și Gheorghe Zane⁶. Văzută de Ana Selejan drept o inițiativă reparatorie, în ceea ce ne privește nu putem însă să nu ignorăm caracterul demonstrativ pe care-l capătă acestea în respectivul context, mai ales că, în anul următor au avut loc alte primiri, o parte dintre acestea fiind reprezentată de cei deja ancorați în siajul Partidului Comunist: Axelrad Luca, Dem Basarabeanu, Virgil Birău, Aristid Blanc, Dinu Bondi, Marcel Breslinska (Breslașu), Eugen Constant, Sorana Gurian, Tiberiu Iliescu, Ionel Jianu, Mircea Mancaș, Paul B. Marian, Ion Massoff, Constantin Al. Mironescu, Petre Pandrea, Lucrețiu Pătrășcanu, I.C. Popescu-Polyclet, N. Popescu (Nicolae al Lupului), Isaia Răcăciuni, Mona Rădulescu, Eugen Relgis, Marcel Romanescu, Lucian Ruga, Alexandru Sahighian, Eugen Schileru, M. Sevastos, Geri Spina, Ștefan Tita, Constant Tonegaru, Emil Vora⁷.

Până la 9 ianuarie 1948 când are loc o reorganizare menită să-i cuprindă în rândurile sale atât pe membrii Societății Autorilor Dramatici, cât și pe scriitorii altor naționalități, Societatea Scriitorilor Români nu cunoaște modificări substanțiale, poate doar periodic se poate vorbi despre unele decrete care măreau cuantumul pensiei de scriitor, însă acestea trebuie privite în contextul inflaționist al perioadei.

2. Programul de activitate al noului comitet al Societății Scriitorilor Români (26 septembrie 1944)

Reîntorcându-ne la mijlocul lunii septembrie 1944, atunci când comuniștii încep asaltul împotriva Societății Scriitorilor Români, trebuie menționat că

⁵ „Scânteia”, nr. 58 (17 noiembrie 1944).

⁶ Teodor Vârgolici, *Istoria Societății Scriitorilor Români*, 152.

⁷ „Națiunea”, Anul I, nr. 35 (4 mai 1946).

programul de activitate al noului comitet al Societății Scriitorilor Români enunțat prin vocea lui Victor Eftimiu era un amestec de vechi deziderate socio-profesionale, care stătuseră, inclusiv la baza constituirii asocierii scriitorilor la începutul secolului XX și fuseseră rezolvate doar parțial (profesionalizarea traducerilor sau respectarea drepturilor de autor) și prevederi care, fie își trăgeau motivația din contextul „lustraționist” al epocii fie se aliniau platformei politice comuniste.

În ordinea precizării lor acestea erau: „1. Purificarea societății de elementele fasciste, precum și de acelea care compromit prestigiul și noțiunea de scriitor; 2. Sindicalizarea Societății, pentru realizarea unei vieți libere și demne tuturor scriitorilor. Exemplul Rusiei Sovietice, unde muncitorul intelectual este prețuit ca unul din factorii cei mai de seamă ai colectivității va fi ideea directoare pentru noua organizare a scrisului în România; 3. Ridicarea standardului de viață al breslașilor scrisului:

- a) Traduceri (piese de teatru, romane, etc.) făcute de scriitori calificați;
- b) Biblioteci populare, care să asigure o mai largă difuzare a cărții în mase;
- c) Reglementarea raporturilor cu editorii, în sensul că drepturile de autor să fie plătite integral chiar la predarea manuscrisului;
- d) Schimburi culturale și vizite între scriitorii Uniunii Sovietice și ai celorlalte națiuni democratice – și cei români;
- e) Selectarea treptată dintre scriitori, a trimișilor culturali în străinătate;
- f) Editură de Stat pentru poezie, eseu și filozofie;
- g) Obligația pentru alcătuitoarii manualelor didactice de a utiliza îndeosebi opera scriitorilor în viață și de a le plăti dreptul de autor pentru fragmentele citate;
- h) Afectarea către S.S.R. a unei părți din veniturile provenite din cărțile autorilor clasici”⁸.

Un atare program comportă un comentariu aparte deoarece Asociație profesională, Societatea Scriitorilor Români nu putea avea putere decizională decât în privința „*purificării societății de elementele fasciste*” și a sindicalizării sale, în consecință, noul guvern pro-comunist care se angajează cu toate forțele în crearea de noi cadre care să-i asigure controlul social și politic, acționează în privința materializării celorlalte obiective afirmate de Victor Eftimiu, prin intermediul inițiativelor legislative ale Ministerului Propagandei, reînființat la 6 martie 1945, și Ministerului Artelor, reorganizat prin Legea nr. 315 din 24 aprilie 1945.

⁸ „Ultima Oră”, nr. 7 (26 septembrie 1944) *apud* Ana Selejan, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană* (București: Cartea Românească, 2005), 51.

Reglementarea raporturilor cu editorii, regimul traducerilor, obligațiile și drepturile autorilor de manuale școlare au făcut obiectul *Legii nr. 169 din 24 iulie 1946 privitoare la contractul de edițiune și la cel de autor în materie literară* elaborată de Ministerul Artelor. Această nouă lege introducea prevederi protecționiste, menite să asigure scriitorilor exercițiul integral asupra drepturilor lor.

Plătite imediat după notificarea de către editură a punerii în vânzare a operei literare, drepturile de autor nu puteau fi mai mici de 20% pentru operele originale, 10% pentru ediții critice, 10% din prețul de vânzare, în cazul traducerilor, 25% din drepturile autorului unui manual didactic pentru textele unor autori consacrați, reproduse în repectivul manual, dar mai ales un autor nu putea fi constrâns la executarea operei. Se mai poate invoca și dreptul autorului de a controla tirajul în cursul imprimării sau obligația editorului de a preciza clar în contract numărul de exemplare al ediției, în caz contrar putându-se adresa Societății Scriitorilor Români.

Aceeași lege închidea ermetic calea oricărui abuz, prevederile în materie, citite într-o cheie inversă, oglindind mai degrabă practicile perioadei anterioare în care producția literară era un domeniu supus evaziunii, imposturii și arbitrariului: „orice contract privea o singură ediție” (art.6); „autorul nu putea renunța în niciun fel la exercițiul drepturilor sale personale” (art.8); „consimțământul unei părți dintr-un contract editorial trebuia să fie expres și scris” (art. 10); „autorul nu suporta sporul de cheltuieli în cazul modificărilor, dacă respectivele corecturi nu depășeau 20%” (art. 14); „în cazul sporirii prețului exemplarelor aflate în vânzare, autorul avea dreptul la cota sa determinată și nu putea renunța la acest drept” (art. 18); „cheltuielile de publicitate făcute de editor pentru vânzarea operei, nu puteau fi puse pe seama autorului” (art. 24)⁹.

De asemenea traducerile nu mai puteau fi făcute decât de membrii Societății Scriitorilor Români și, doar în cazuri excepționale, un editor putea face apel la un traducător care nu era membru al societății, însă doar cu autorizația prealabilă a acesteia. De asemenea numărul de traduceri pe care le putea efectua un scriitor era limitat la trei traduceri pentru edituri și 3 traduceri pentru teatre pe timp de un an.

Dispoziții protecționiste asemănătoare erau stipulate în cazul drepturilor autorilor și traducătorilor dramatici în raport cu organizatorii de spectacole și turnee. În mare parte era o lege care conferea Societății Scriitorilor Români un rol decizional nemaiajut până atunci în producția literară. Legiuitorul sensibiliza astfel scriitorii care-i deveneau aliați, fără ca aceștia să-și dea seama că, asociația lor făcea un prim pas spre transformarea într-un organism intermediar plasat între Stat ca distribuitor de resurse și scriitori.

⁹ Monitorul Oficial nr. 169 (24 iulie 1946), 7791-7798.

Un alt deziderat propus prin Victor Eftimiu avea în vedere înființarea unei Edituri de Stat pentru poezie, eseu și filozofie, nu fără intenția ideologică de a dobândi un mijloc care să contribuie la înlocuirea esteticii moderniste a poezilor suprarealiști cu o artă pentru mase¹⁰. Printr-o lege promovată de Ministerul Propagandei încă din 19 aprilie 1945 „se înființa o regie publică comercială denumită «Editura de Stat», cu scopul de a tipări, edita și răspândi lucrări de orice fel în domeniul literaturii naționale și străine, al științelor pozitive, al tehnicii, al științelor sociale și artei, menite să contribuie la ridicarea nivelului cultural al poporului român și la dezvoltarea condiției sale democratice”¹¹.

Editura nu a reușit între 1945-1948 să aibă o producție literară consistentă deoarece, din punctul nostru de vedere, nu a fost dublată de o tipografie modernă care să-i asigure apariții constante și tiraje mari așa cum se prevăzuse în respectiva lege.

Pe lângă Societatea Anonimă de Editură și Artă Grafică „Dacia Traiană”, trecută în proprietatea statului în perioada regimului Antonescian¹² luaseră deja ființă Editura Partidului Comunist Român și cea a A.R.L.U.S. – lui (Cartea Rusă). Alături de clasicii marxism-leninismului, în jurul datei de 27 mai 1945, imprimeriile respective tipăreau 8 cotidiane de mare tiraj și consistente publicații săptămânale¹³.

La 12 februarie 1948, după doar trei ani de activitate, Editura Cartea Rusă reușise să editeze 200 de volume, cu un tiraj de 1.600.000 exemplare¹⁴.

O altă mare tipografie, cea mai modernă la acea vreme, proprietate a lui Pamfil Șeicaru și anume, Imprimeriile ziarului „Curentul” a intrat, după 10 februarie 1945, sub administrarea și supravegherea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (C.A.S.B.I.) iar activitatea sa a fost consacrată după această dată

¹⁰ Ion Biberi, „Între arta „elitelor” și cultura populară,” „Veac nou” nr. 35 (3 august 1946).

¹¹ Monitorul Oficial nr. 166 (25 iulie 1945), 6349-6350.

¹² Înființată prin Decretul-Lege nr. 740 care promulga Legea 184 (11 martie 1942), de către Statul român prin Ministerul Propagandei, Societatea Anonimă de Editură și Artă Grafică „Dacia Traiană” a fost alcătuită la acea dată din întreprinderile grafice din str. Sărindar nr. 5-9, intrate în patrimoniul Statului prin efectul Decretului-Lege nr. 853 din 28 martie 1941 (imprimeriile respective aparținuseră societății legionare „S.A. Cuvântul”) și tipografiile Ministerului Propagandei Naționale din Timișoara, Brașov și Cernăuți la care s-a mai adăugat o sumă de 30.000.000 lei în numerar (Monitorul Oficial, nr. 60 din 11 martie 1942, 1829-1831).

¹³ H. Obedeanu, „Uzina de ziare «Dacia Traiană» O noapte în zgomotul rotativelor. Oamenii care află cei dintâi știrile din lumea întreagă” („Scânteia”, Anul II, nr. 233 din 27 mai 1945). De abia la 16 iulie 1948, prin Decretul nr. 150 al M.A.N., Editura Partidului Muncitoresc Român este recunoscută ca persoană juridică de utilitate publică (Monitorul Oficial, nr. 162 din 16 iulie 1948, 5924-5925).

¹⁴ „Scânteia”, nr. 1018 (12 februarie 1948).

doar redactării și editării buletinului trupelor sovietice din România, „Grai Nou” și a oficiosului comunist „Scânteia” (după 23 august 1944 la aceasta se tipăriseră și ziarele partidelor istorice „Viitorul” și „Dreptatea”).

Revenind la *Editura de Stat*, prin Legea nr. 61 din 1 martie 1948, pe fondul renașterii activității editoriale în prefigurarea naționalizărilor ce aveau să urmeze, este organizată ca Societate Comercială de Stat sub tutela Ministerului Informațiilor iar la 28 decembrie 1948 îi va fi atribuită tipografia Editurii Socec, evident, naționalizată și trecută în proprietatea statului.

Nu în ultimul, fără a aborda evoluția destul de sinuoasă a Fundației „Regele Mihai”, în fapt fosta *Fundație culturală „Principele Carol”* putem afirma că, pentru înființarea de „Biblioteci populare, care să asigure o mai largă difuzare a cărții în mase” Partidul Comunist a găsit în căminele culturale ale acesteia o bază instituțională considerabilă, deoarece într-o primă fază, bibliotecile, mai ales în mediul rural, au funcționat neîndoiește pe lângă acestea. Conform Ioanei Macrea-Toma, în 1960, numărul de cămine culturale se ridica la 10.358¹⁵, și am adăuga noi, „dacă în 1938, funcționa un cămin cultural pentru 4.500 locuitori, în 1968 revenea un cămin cultural la 2.671 locuitori”¹⁶, ceea ce confirmă nu doar creșterea numerică din perioada comunistă, nu discutăm fondul rolului acestora, dar și baza semnificativă de la care se pornise.

În paralel cu aceste eforturi de a confisca spațiul editorial nu putem să nu ne referim, măcar succint, la primele măsuri cenzurale, coordonate de consilierii sovietici.

Schimbarea alianțelor României la 23 august 1944 și revenirea la un regim constituțional, nu au permis decât o scurtă perioadă de relaxare, în care periodice și neperiodice literare au primit de la o Cenzură Militară, mai puțin abuzată politic, aprobarea de apariție.

Exercitată în numele aplicării articolului 16 al Convenției de Armistițiu între guvernul României și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit al Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii (12 septembrie 1944) și apoi a Tratatului de Pace de la Paris (10 februarie 1947), cenzura a fost aplicată atât retroactiv asupra publicațiilor

¹⁵ Ioana Macrea-Toma, *Privileghiul. Instituții literare în Comunismul românesc* (Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2009), 160.

¹⁶ Coordonator, dr. Constantin Ionescu, Director General al Direcției Centrale de Statistică, Marinache Vasilescu, director general adjunct al Direcției Centrale de Statistică, dr. Iosif Ferenbac, directorul Direcției statisticii, populației, sănătății, învățământului și culturii, Gheorghe Lungu, director adjunct și Maria Fircă, șef serviciu, Maria Badiu, Felicia Ioniță, Elena B. Rădulescu și Mihai Uivari, *Învățătura și Cultura în Republica Socialistă România. Date statistice, Uz intern, București, iulie 1969, pp. V-XI, inventariată în ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 3749, pp. V-XI.*

apărute între 1 ianuarie 1917 și 23 august 1944 al căror cuprins poate dăuna bunelor relații cu Națiunile Unite cât și preventiv asupra a ceea ce se tipărea atunci.

Așa se face că, între 5 decembrie 1944 când o primă Comisie pentru aplicarea art.16 din Convenția de Armistițiu înființată pe lângă Direcția Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine dă publicității primele două liste de publicații și până la 9 februarie 1948 au fost retrase din circulație un total de 3.318 titluri. O particularitate a acestei operațiuni de epurare a fost reprezentată în cazul românesc de scoaterea din circulație a cărților despre Basarabia și nordul Bucovinei, lesne de înțeles, având în vedere interesele fostei U.R.S.S. de a șterge orice referire la aceste regiuni românești intrate în granițele sale, însă nu putem ignora faptul că, o bună parte a lucrărilor retrase prin publicarea acestor liste aveau atunci ca și acum, o incontestabilă orientare fascistă, legionară și rasistă. Lărgirea sferei interdicționale asupra a tot ceea ce însemna literatură românească antebelică și literatură străină, periculoasă acum pentru noua ideologie, avea să se producă în intervalul 1 Decembrie 1947 – 1 Mai 1948, când Serviciul Edituri și Control al Direcției Literare din Ministerul Artelor ridică de la 3. 318 la cca. 8.000 titluri, numărul de publicații retrase din biblioteci și editează în acest sens un volum intitulat *Publicații interzise până la 1 mai 1948*. Epurările se extind acum asupra lucrărilor scrise de personalități ale taberei aliate din cel de-al Doilea Război Mondial (Winston Churchill și Charles de Gaulle), de fruntași ai partidelor democratice (Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu sau Constantin Titel Petrescu), de mari istorici români începând cu Nicolae Iorga și terminând cu Gheorghe Brătianu, de membri ai familiei regale, dar mai ales asupra operelor aparținând mai multor generații de scriitori români, de la Mihai Eminescu până la Dinu Pillat.

Mult mai periculoasă, prin efectele pe care le-a avut pe termen lung a fost cenzura preventivă asupra periodicilor și cărților. În primul rând, pentru aplicarea art. 16 din Convenția de Armistițiu au fost repuse treptat în activitate toate acele organisme instituționale cenzurale care funcționaseră înainte de 23 august 1944.

După formarea primului guvern pro-comunist condus de Petru Groza la 6 martie 1945, pentru a putea fi editate, publicațiile neperiodice (cărți și broșuri) aveau nevoie de autorizația Cenzurii Centrale Militare a Presei din Ministerul Propagandei.

Odată tipărite, dar înainte de punerea în circulație, editurile erau obligate să trimită câte trei exemplare ale respectivelor publicații, *Comisiei pentru avizarea și autorizarea apariției publicațiilor* din cadrul Direcției Presei a aceluiași Minister al Propagandei, care, la rândul său le transmitea spre aprobare Comisiei Aliate de Control. Așadar, sub controlul nemijlocit al sovieticilor, cenzura care s-a aplicat asupra cărților a fost una dintre cele mai dure, iar dacă în perioada 1944-1947 s-a mai putut publica literatură, acest lucru se datorează, în opinia noastră, Fundației

Regale pentru Literatură și Artă – un ultim spațiu de autonomie culturală în această perioadă scurtă dar marcată de schimbări rapide.

3. Constituirea Uniunii Scriitorilor din România (25 iunie 1949)

Perioada 1944-1947 a fost una de tranziție la sfârșitul căreia se poate afirma că noile obiective ale Societății Scriitorilor Români, enunțate de Victor Eftimiu imediat după 23 august 1944 au fost realizate într-o proporție covârșitoare. La sfârșitul acesteia însăși Societatea Scriitorilor Români avea să sufere transformări de structură. În data de 9 ianuarie 1948 se constituie Societatea Scriitorilor din România în urma fuziunii „Societății Scriitorilor din România”, „Asociației Scriitorilor Maghiari”, „Societății Autorilor Dramatici Români” și „Asociației Scriitorilor Idiș” (acestea vor deveni secții ale noii societăți)¹⁷. Era o primă transformare, pe care o considerăm esențială dar intermediară, deoarece, odată integrate în noua societate, asociațiile scriitorilor au devenit lipsite de posibilitatea revendicării vreunui statut de autonomie, apoi era mai ușor pentru comuniști să transforme și să controleze un singur organism. Sursa de inspirație rămânea însă cea sovietică – înregimentarea tuturor scriitorilor într-o singură instituție literară, pentru a putea fi mai ușor de exclus ulterior. În același scop, *Decretul nr. 130 recunoștea Societatea Scriitorilor din România ca persoană juridică de utilitatea publică*¹⁸.

Alte schimbări, pliate pe adoptarea modelului sovietic, au fost anunțate de Zaharia Stancu, ales președinte al „Societății Scriitorilor din România”, și anume: „încadrarea totală în linia Confederației Generale a Muncii, elaborarea de urgență a unui statut corespunzător, crearea instituțiilor de ideologizare a creațiilor”¹⁹.

Dizolvarea Societății Scriitorilor din România, la 24 iunie 1949 și constituirea Uniunii Scriitorilor din Republica Populară Română ca organizație unică a acestora perfectau crearea cadrului instituțional necesar procesului de politizare așa cum apare enunțat în Proiectul de Statut al Uniunii Scriitorilor întocmit cu prilejul Congresului Scriitorilor din 25-27 martie 1949:

- „crearea unei literaturi de înaltă valoare artistică, care să constituie un factor de seamă în opera de dezvoltare a culturii și de răspândire a culturii în mase
- însușirea de către scriitori a metodei realismului socialist, care cere zugrăvirea realistă, istoricește concretă, a vieții, privită în dezvoltarea ei revoluționară, și oglindirea în creația literară a fenomenelor noi, progresiste ale realității

¹⁷ „Scânteia”, Seria III, Anul XVII, Nr. 1016, 10 ianuarie 1948.

¹⁸ Monitorul Oficial nr. 159, 13 iulie 1948, 5804.

¹⁹ „Scânteia”, Seria III, Anul XVII, Nr. 1018, 12 ianuarie 1948.

- să combată fără cruțare influențele ideologice ale imperialismului sub orice formă s-ar manifesta ele. Ea va lupta cu hotărâre împotriva manifestărilor de servilism cosmopolit în fața culturii capitaliste intrată în putrefacție, împotriva imitării slugarnice a diverselor curente formaliste și estetizante, care au ca scop izolarea scriitorului de realitate și săparea prăpastiei dintre creator și popor.
- educarea omului nou, socialist, care se naște în procesul muncii și a luptei pentru construirea socialismului în țara noastră”. La baza activității Uniunii stătea principiul participării active a scriitorilor în lupta pentru construcția socialismului”²⁰.

Prezentarea reconfigurării spațiului cultural, din dublă perspectivă, instituțională iar pe de altă parte a alinierii creatorilor la generarea unei producții literare de factură realist-socialistă este mai potrivită pentru perioada 1944-1948 întrucât aceste două laturi nu au fost puse în mișcare într-un mod sincron, din mai multe motive, între care un rol primordial l-a avut contextul internațional cu efecte pe plan intern. Provocările anglo-americane (între acestea, refuzul american de a dezvălui secretul bombei atomice și lansarea Planului Marshall au jucat un rol primordial) și-au avut corespondentul în radicalizarea de către sovietici a procesului de comunizare și a unei ofensive ideologice și propagandistice împotriva Occidentului.

Libertății de gândire și a diversității direcțiilor culturale renăscute imediat după 23 august 1944 i se va opune realismul socialist²¹ al cărui cadru de referință sovietic își avea originea, mai puțin în versiunea promovată de Stalin la Primul Congres al Uniunii Scriitorilor Sovietici din 1934²², cât era rezultatul înăsprii controlului ideologic în contextul sus menționat, prin denunțarea revistelor

²⁰ ACNSAS fond Informativ, dosar nr. 257.335, ff. 2-15.

²¹ Realismul socialist devine sinonim în 1948 cu dirijarea producției literare spre o literatură care avea în centrul său „apologia miracolelor promise de comunism, denunțarea «sabotorilor», maniheism simplificator, pe scurt o literatură și o artă de propagandă servite de tehnici amintind de naturalismul secolului al-XIX-lea” - Stéphane Courtois, *Dicționarul comunismului* (Iași: Editura Polirom, 2008), 177.

²² Realismul socialist cunoscuse, la rândul său, mai multe poziționări. Dacă în viziunea inițială a lui Maxim Gorki, „realismul socialist avea să unească tradițiile realist critice ale literaturii secolului al-XIX-lea cu romantismul revoluționar al tradiției bolșevice”, versiunea valorizată de Stalin la Primul Congres al Uniunii Scriitorilor din 1934 semăna mai mult cu o angajare metafizică în victoria socialismului în care „artistul trebuia să zugrăvească viața sovietică nu așa cum era ea în realitate, ci așa cum trebuia să devină” - Orlando Figes, *Dansul Natașei O istorie culturală a Rusiei*, (Iași: Editura Polirom, 2018), 357.

„Leningrad” și „Zvezda”, ca străine spiritului de partid (14 august 1946)²³ și a materializării propagandistice a tezelor lui Andrei Jdanov privind împărțirea lumii în cele două lagăre (1947) într-o susținută campanie naționalistă și de condamnare a culturii occidentale. I se va adăuga denunțarea cosmopolitismului văzut ca o nouă formă de valorizare a culturii și artei occidentale. În România, această campanie este transpusă de Leonte Răutu în broșura, *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*²⁴, o argumentație stridentă pentru evacuarea din circuitul literar a scriitorilor indezirabili paradigmei comuniste. Tematica pretinsă acum scriitorilor activi, așa cum a identificat-o Lucia Dragomir într-un referat al Ministerului Artelor și Informațiilor intitulat „Propuneri pentru temele de recomandat în cadrul comenzilor literare” avea în vedere promovarea următoarelor subiecte: „noua atitudine față de muncă», «lupta pentru întărirea alianței între clasa muncitoare și țărănime și transformarea socialistă a agriculturii», «dragostea pentru Statul Socialist victorios și întărirea prieteniei între poporul român și popoarele U.R.S.S.», «educarea oamenilor muncii în spiritul internaționalismului proletar», «combaterea misticismului, a superstițiilor și a obscurantismului de orice fel», «popularizarea luptei pentru pace și demascarea imperialismului ațățător de războaie»²⁵.

Pe de altă parte, dispersatoare de bunurilor materiale în cazul comenzilor literare cu o astfel de tematică, Societatea Scriitorilor din România devenea implicit organism de control al conținutului ideologic al literaturii. Era o funcție restrictivă care va fi continuată de Uniunea Scriitorilor. Peste aceasta s-a suprapus selecția scriitorilor care au intrat în Uniune, devenită practic o nouă instituție prin dizolvarea Societății Scriitorilor din România. Conform proiectului de Statut al Uniunii

²³ Această ofensivă ideologică coordonată de A. Jdanov a avut în vedere toate domeniile creației artistice. Dacă „la 14 august 1946, o rezoluție a Comitetului Central denunța revistele «Leningrad» și «Zvezda» de a fi oferit cititorilor lor «ideologii străine de spiritul partinic», publicând scrieri ale poetei Ana Ahmatova și ale umoristului M. Zoșcenko, la 4 septembrie 1946 o nouă rezoluție condamnă producția de filme «lipsite de idei», printre filmele vizate figura a doua parte din «Ivan cel Groaznic» a lui Serghei Eisenstein. Celebrul realizator era criticat pentru că a prezentat o imagine eronată (cea a «unui fel de Hamlet») a unui țar care figura de atunci înainte printre marii făuritori ai statului rus. Câteva luni mai târziu, «Jdanovșcina» a lovit un alt sector până atunci cruțat, muzica; la 10 februarie 1948, o rezoluție a Comitetului Central privind «Tendențele decadente în muzica sovietică» a criticat «formalismul antipopular și antinațional» al lui Prokofiev, Șostacovici și Hacıaturian, precum și al altor compozitori care «au uitat imensul rol social al muzicii pentru a satisface gusturile degenerate ale unui pumn de individualiști estetizanți»” - Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin* (București: Editura Corint, 2000), 122-123.

²⁴ Leonte Răutu, *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale* (București: Editura Partidului Muncitoresc Român, 1949).

²⁵ Lucia Dragomir, „Schimbarea ordinii lumii...”, 195-196.

Scriitorilor din Republica Populară Română, „primirea unui scriitor ca membru definitiv în Uniunea Scriitorilor din R.P.R., se făcea pe baza unei cereri adresate Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor, însoțită de toate datele privitoare la activitatea sa literară și obștească. Primirea se făcea individual de către Comitetul de Conducere al Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Scriitorii stagiați (literați începători care se angajau să activeze pentru realizarea scopurilor enunțate în statut) erau primiți în Uniune în aceleași condiții ca și cei definitivi (art. 7-8)”²⁶. La sfârșitul acestei perioade de tranziție se produce o rupere de evoluție, realismul socialist nefiind altceva decât rematerializarea unei paradigme de secol XIX, care dublată de caracterul provocat al acesteia (teme impuse), a lăsat în literatura română, mai degrabă o copie a celui de tip sovietic. Poate cel mai ilustrativ exemplu pentru perioadă, este drumul invers parcurs de Petru Dumitriu, de la suprarealismul dadaist din ciclul de nuvele „Euridice” la realismul socialist din „Dușmănie”.

Ignorate deseori în fața preferinței alegerii anului 1948 drept moment periodizant de început al mai multor demersuri istorice, transformările instituționale intervenite între 1944-1947 creează fundamentul raporturilor dintre scriitori și partidul-stat. Asociație profesională, Societatea Scriitorilor Români nu a atins prin ea însăși, decât în parte, dezideratele enunțate de Victor Eftimiu, materializarea celorlalte nefiind posibilă fără implicarea primului guvern pro-comunist.

BIBLIOGRAFIE

Surse documentare

ACNSAS fond Informativ, dosar nr. 257.335

ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 3749

Colecția „Monitorul Oficial”, „Scânteia”, „Națiunea”, Veac nou”

Studii

- Dragomir, Lucia. „Schimbarea ordinii lumii – misiunea politică a scriitorilor în „democrațiile populare.” În (coord.) Ruxandra Ivan. „Transformarea Socialistă” *Politici ale Regimului comunist între ideologie și administrație*. Iași: Editura Polirom, 2009.
- Vârgolici, Teodor. *Istoria Societății Scriitorilor Români*. București: Editura 100+1 Gramar, 2002.
- Selejan, Ana. *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*. București: Cartea Românească, 2005.
- Macrea-Toma, Ioana, *Privileghiul. Instituții literare în Comunismul românesc*. Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2009.

²⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257335, ff. 2-15.

- Courtois, Stéphane. *Dicționarul comunismului*. Iași: Editura Polirom, 2008.
- Figs, Orlando. *Dansul Natașei O istorie culturală a Rusiei*. Iași: Editura Polirom, 2018.
- Werth, Nicolas. *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*. București: Editura Corint, 2000.
- Răutu, Leonte. *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*. București: Editura Partidului Muncitoresc Român, 1949).